

Olli Jalonen

STALKER-
VUODET

HELSINGISSÄ KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

© Olli Jalonen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2022

Sivuilla 5 ja 489 siteerataan Aale Tyntin runoa *Lasinen vuori* (1949).
Romaanin muut sitaatit ja lainaukset ovat tässä yhteydessä ja näin
koostettuina fiktiivisiä.

ISBN 978-951-1-44155-7

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022

*Valhetta, valhetta, valhetta on
kaikki laulut maan.
Miksipä vuoren lasisen
tänään muistinkaan?*

Aale Tynni, 1949

I

54 58 65 69 70 73 74 75 76 88

Syyskuun puolivälissä vuonna 74 minut haettiin luennon jälkeen sivuhuoneeseen. Siellä assistentiksi itsensä esitellyt mies tarjosi töitä. Hän selitti että minun pitäisi seurata noin kymmentä ihmistä kauan.

Ei tietenkään koko heidän elämänsä ajan mutta tästä eteenpäin niin pitkälle kuin rahoitusta riittää. Taaksepäin heistä on kaikki tiedot jo kerätty, niin kuin on muuten sinustakin. Saat aineistoja käyttöösi sitä mukaa kun niitä siirretään kansioihin, hän sanoi.

En osannut kysyä oikeita kysymyksiä. En kysynyt oikeastaan mitään koska Eskolan laitoksen assistentin puheet eivät tuntuneet sillä hetkellä edes ehdotukselta vaan enemmän määräykseltä niin kuin minun osani jossain isommassa olisi päätetty jo.

Vaikka koko juttu oli alusta asti outo ja se olisi pitänyt ymmärtää, enemmän olin vain imarreltu huomiosta. Sellainen sokaisee oli minkä ikäinen tahansa ja vielä enemmän nuorena. En kysellyt mitään, ihmettelin vain hiljaa itsekseni miksi juuri minut oli valittu. Aloittelin silloin vasta toista opiskeluvuotta enkä ollut ensimmäisen aikana edes käväissyt sosiaalipsykologian luennoilla, se oppiaine ei kiinnostanut vaan olin valinnut muita aineita yhteiskuntatieteistä ja taloustieteistä. Antti Eskolan nimen tietysti tiesin niin kuin kaikki koska hänen tutkimusmenetelmäkirjansa piti tietää ja siinä vaiheessa opintoja jo vähän alustavasti osatakin.

Voi olla että laitoksen assistentti vain käytti Eskolan mainetta hyväkseen ja sillä tavoin kiinnitti minut yliopiston ulkopuo-

lelta ohjattuun projektiin mukaan. Oma päätökseni se silti oli, ei mitään houkuttelua tarvittu. Eikä voi kieltää että 20-vuotiaana tuntui hienolta ja jännittävältä päästä sisälle niin suureen ja salattuun ja vielä saada siitä rahaa, ei varsinaista palkkaa mutta pitkän aikaa säännöllisesti sivutuloja, aluksi vielä verokirjalla ja sitten kaikki pimeästi.

Minun piti allekirjoittaa työsopimus ja vaitiolosopimus ja vielä muitakin virallisen näköisiä papereita joista en tietänyt mitä ne ovat enkä ymmärtänyt ottaa selvää. Työnantajan allekirjoituskohdissa oli tyhjää, mutta assistentti selitti että ne täytetään myöhemmin, että sellainen hyvä käytäntö tutkimustöissä on että tietoja voi täydentää sitten kun projektille on valittu iskevä nimi ja voidaan teettää leimasintehtaassa virallinen leimasin.

Kun olin allekirjoittanut, sain kuittaamatta käteeni viisi sadan markan seteliä. Se oli hyvä palkkio vielä tekemättömästä työstä.

Sitten ei tapahtunut mitään ennen joulukuuta. Ei assistentti eikä kukaan muukaan ottanut yhteyttä. Sosiaalipsykologian laitos oli liimatehdas Kiillon rakennuksessa kaukana Hatanpäässä eikä minulla ollut opiskeluasioita siihen suuntaan.

Kuitenkin yhden kerran jouduin sinne tai ajauduin melkein vahingossa oman häpeäntunteeni ajamana. Syynä oli toimittaja-opiskelijoille joka vuosi järjestetty pankkiseminaari. Niitten tarkoituksena oli opettaa käytännössä miten liike-elämän ja tiedotusvälineiden luottamukselliset suhteet Suomessa syntyvät ja toimivat. Seminaariin oli määrätty joukko kyllästyneitä pankkiherroja kertomaan rahoitusmaailmasta ja jakamaan valmiiksi monistettuja tiedotteita, joista ei heidän puheidensa mukaan tarvinnut lehdissä muuttaa edes pilkkua.

Tärkeämpi tehtävä heillä oli tarjota ilmaista viinaa. Nimenomaan viinaa, ei viiniä eikä olutta vaan erilaisia vahvoja juomia

erilaisissa laseissa, vodkaa ja rommia pitkinä spriten tai cocacolan kanssa, konjakkimoukkuja, viskipaukkuja. Pullopöytä oli seminaarihuoneen pitkällä seinällä ja siitä sai itse kukin käydä vapaasti hakemassa. Jos ei ollut tottunut tilaamaan niin hienois- ta valikoimista, oli varmempaa mennä pankkiherran perässä ja sanoa baarimikolle samanlainen.

Niin join pian kolme ja neljäkin ja päässä alkoi humista ja silmissä liikkeet pysähtelivät. Tulin suulaaksi ja rupesin huomauttelemaan puoliääneen kesken esitysten. Tätä jatkui siihen saakka, kunnes viimeisen esityksen pitäjä naksautti piirtoheittimestä valon pois ja kääntyi kysymään, onko eräällä kuulijoista tarkoituksena sabotoida tärkeiden tietojen välittämistä vai pelkästään rikkoo mukavan illanviettomme sopuisa yhteishenki.

Pankkiherrat olivat yli viisikymppisiä miehiä, sodat vänrikkeinä ja luutnantteina pahoissa paikoissa läpikäyneitä niin kuin seminaarin puheenjohtaja oli heidät alussa esitellyt. He olivat tottuneet siihen että heitä kuunneltiin kiinnostuneina ja ääneti.

Tuntui kuin kaikki olisivat kääntyneet katsomaan minun suuntaani. En sanonut sanaakaan. Katselin polviani ja mustien talvikenkien kärkiä ja auenneita nauhoja. Seminaarin virallisen osuuden päätössanat kuuntelin siinä asennossa mitään kuulematta. En lähtenyt muitten mukana ruokasaliin illanviettoon vaan rappuja alas eteisaulaan. Yksi ystävästäni tuli perässä huolehtimaan että selviän narikasta ja pääsen ulos. Ei tässä sen kummempaa, hän sanoi ovella. Ei, minä sanoin ja katselin jo mihin suuntaan piti kävellä Hämeenkadun lähimmälle pysäkillle.

Ensimmäiseksi sattui tulemaan ykkösen johdinbussi johon nousin vain sen vuoksi että pääsisin äkkiä pois. Kiillon kohdalla lähdin ulos koska ykkösen reitti kulki aivan väärään suuntaan ja kohti jotain Härmälää missä en ollut koskaan edes käynyt. Nimi kuulosti kuin olisi otettu juuri ilmestyneestä Tolkienin kirjasta,

örkkien kotiseutua tai mustien ja harmaitten ratsastajien hämää maata.

Oli vasta illan alku vaikka jo pimeää, alkutalven musta päivä-yö jota oranssit katulamput huonosti valaisivat. Kiirehdin autojen välistä Hatanpään liukkaaksi kiillottuneen valtatie yli sen näköisenä kuin tietäisin minne mennä ja nousin Kiillon raput. Käytävillä olivat sosiologian ja sosiaalipsykologian laitokset ja kauempana vielä psykologiainkin. Jäin seisomaan valaistun ilmoitustaulun eteen kuin olisin etsinyt nimilistoista omia tenttituloksiani.

Vasta siinä lukiessa vieraita nimiä ja kolmosia ja kakkosia ja plussia ja miinuksia rauhoituin vähän ja sisältä lähti harmi ja lepatus. Tilalle jäi pelkkää häpeää, se on humalankin keskellä samaan yhteen ajatukseen kiertyvä ahdas kolo.

En voinut lukea tenttituloksia loputtomiin koska joku varmasti katseli eikä tunnistanut minua vaan alkaisi ihmetellä vierasta heidän käytävällään. Siirryin sivumpaan kanslian ovelle ja aloin katsella toiselta korkkitaulelta konekirjoitettua listaa henkilökunnasta, siihen oli merkitty tehtävät ja vastaanottoajat. Ylinnä luki professorin kohdalla ”Antti Eskola virkavapaana syksyn, palaa keväällä”. Sen alla virkaa tekevänä -kohdassa oli pelkkiä viivoja ja viivojen päällä vähän kuin juoksevaa koiraa √√√√√√√√, sitä oli lyöty kirjoituskoneella neliöjuuren merkillä.

Henkilökuntaa oli vähän ja kaikkien nimien perässä lyhen-teitä ja oppiarvoja kuten dos. ja YTT ja määr.aik. ja sij. ja YM, mutta minut palkanneen assistentin nimeä ei siinä ollut.

Kävin kauempana käytävällä katsomassa vielä muitten laitosten tauluilta, mutta ei sielläkään. Ei kai se mitään tarkoita, ajat-telin enkä jäänyt asiaa sen kummemmin miettimään.

Sisällä tuli kuuma ja avasin duffelistä ylimmät lenkkinapit. Kun ulkorapuista alkoi kuulua ääniä, menin vessaan koska mie-

leen nousi että haisen tuoreelle viinalle. Puhaltelin kämmenkuppiin uloshengitystä ja haistelin. Join hanasta vettä ja purskutin suussa, ja sitten haroin sormilla keskeltä päätä tukkaa pystyyn koska se oli myssyn alla lytistynyt ja näytti otsalla surkealta lipalta.

Kolahtelujen loputtua lähdin kehenkään katsomatta ulos. Sisälläolon jälkeen tuntui kolealta mutta kävelin kovaa ja sitten aloin juosta sähköpylväitten välejä niin että ennen rautatiesiltaa ja yliopistoa oli jo kuuma. Jatkoin loppumatkan samaa vauhtia asuntolaan asti. Yleensä juokseminen ja väsyminen rauhoitti, mutta nyt se ei auttanut vaan ajatuksissa kiersi pankkiseminaarin iltapäivä ja mitä olisin voinut jättää sanomatta ja istua fikstusti hiljaa paikoillani niin kuin kaikki muutkin istuivat hiljaa.

”Viisi vuotta sitten elämäni muuttui. Sitä ennen oli tavallista. Sen jälkeen on ollut erilaista.

Olen syntynyt 3. päivä tammikuuta 1954 Lopen Topenolla. Muutimme sieltä pois, kun olin pieni. Minulla on yksi sisar.

Olin niin pitkä, että minut laitettiin kansakouluun ennen aikaani. Sitä kävin neljä vuotta ja vielä kansalaiskoulusta ensimmäisen luokan. Oppikouluun pyrin vuonna 1965. Edellisenä vuonna en saanut pyrkiä, koska isä ja äiti eivät halunneet.

Pidin koulun käymisestä. Keskikoulu jäi kuitenkin kesken viidennen luokan keväällä.

Olimme seurustelleet Maijan kanssa pari vuotta. Niin voi sanoa. Maija oli keväällä 1970 jo 16-vuotias niin kuin minäkin. Meillä on ikäeroa kaksi kuukautta.

Kerran huhtikuun alussa Maija sanoi vain, että isällä on asiaa. Lähdin rappusia autotalliin. Maija jäi yläkertaan. Hänen isänsä täytti alhaalla kennoihin akkuvettä ja käski minun odottaa sen aikaa. Seisoin Datsunin vieressä ja katselin.

Te niin kuin olette yhdessä? Maijan isä kysyi. Kyllä hän sen tiesi. Olin ollut heillä syömässäkin monta kertaa. Vastasin kuitenkin.

Nyt on sitten niin että Maija on pieniin päin. Mitäs siihen sanot?

Sillä tavalla sain tietää. En osannut vastata yhtään mitään. Voi olla, että vahingossa naurahdin.

Kyllä sinultakin vielä hymy hyytyy ja lakkaat irvistelemästä.

Yritin sanoa väliin että ei ollut tarkoitus, mutta Maijan isä ymmärsi senkin väärin.

Olisit ajatellut silloin mutta nyt tehdään näin. Te menette naimisiin ja pian. On otettu selvää että riittää anomus, molempien vanhemmilta allekirjoitukset ja Kekkoselta erityislupa. Onko kysyttävää?

Ei, sanoin, mutta niinkin oli väärin sanoa, koska Maijan isä suuttui lisää. Hän astui auton vierestä lähemmäs ja alkoi melkein huutaa.

Näin tulee tapahtumaan saatana. Ja kun teidät on vihitty, niin pidät minun Maijaani kuin kukkaa kämmenellä. Jos kuulen yhden kerran, että olet itkettänyt tai kajonnut kiinni tai ollut ilkeä, niin tiedät mitä tapahtuu. Onko selvä?

Nyökkäsin vain. Jaloissa tärisi mutta enemmän siksi, että koko elämä muuttuu.

Maija oli kuullut huutamisen, tai oli jo seissyt autotallin raupuissa kuuntelemassa ja tuli alas ja käski isänsä olla hiljaa. Tarttui minua kädestä ja vei yläkertaan omaan huoneeseensa.

Me sitten mennään naimisiin, hän sanoi kun oli sulkenut oven.

Joo, minä sanoin. Seisoimme piirongin edessä ja pidimme kädestä kiinni.

Kun Maija alkoi itkeä, minäkin aloin. En tiedä, laskettiinko tällainen yhdessä itkeminen siihen, mistä Maijan isä oli minua autotallissa varoittanut.”

18.1.75 (ark. 1.5.75 /
kansio: Saarinen Mauri / kuori A750501)

”Joskus tuntuu tältä: on kuin joenpätkä varjoissa kahden erikoisen hienon auringonkilossa kiiltävän järven välissä.

Jos on kolmesta sisaruksesta keskimmäinen, ei ole missään tärkeässä asiassa ensimmäinen. Ei voi olla paras eikä hemmotelluin, ei voi johtaa muita, ei saa äidiltä erikoiskiitoksia eikä lohdutusta keneltäkään.

Psykologiantunnilla meille on opetettu, että jokainen perhe on sosiaalinen ryhmä, johon siihen kuuluvan on sopeuduttava oppimalla säännöt ja löytämällä kokonaisroolinsa siinä. Jotta ryhmässä olemisen motiivi toteutuu, on tunnettava olonsa miellyttäväksi muiden parissa.

Kumpi on enemmän totta: se miten pitäisi olla vai oma kokemus olostaan, järkisyyt vai miltä voimakkaimmin tuntuu?

Tunne kulkee järjenkäytön edellä. Ehkä on myös niin, että vaikka itse luulee järkeilleensä ja miettineensä, on tunne jo vienyt miettimistä ja johdatellut mieltä siihen suuntaan, minkä heti alussa on tahtonut ja valinnut.

Siis jos tuntuu, niin on. Ainakin minusta. Tai vain minusta. Sisaristani en tiedä. Vaikka me olemme samoista DNA-todennäköisyyksistä syntyneitä ja saman ympäristön muokkaamia, paljon voi silti olla muuta. Me olemme kulkeneet toisistamme yhä kauemmas.

Isosiskoni nimi on Birgitta. Pikkusiskoni nimi on Helen. Nimet on valittu aakkosjärjestyksessä B (eli Gitta), E (siis minä) ja H (Helen tai joillekin Heli). Jos olisi syntynyt vielä yksi lapsi,

sen nimen olisi täytynyt alkaa K:lla, jotta aakkossarja olisi jatkunut kauniisti a B c d E f g H i j K.

Äiti on ammatiltaan matematiikan- ja fysiikanopettaja. Tällaisia pähänpinttymiä hänellä tuntuu olleen, ja hän myös mielellään niistä kertoi, kun olimme kaikki vielä aika pieniä.

Luulen, että isällä ei ollut meidän nimiimme mitään sanomista. Hän mieluummin myönteli kuin vastusti. Sitten hän muutti-kin toisiin naimisiin. Minä olin 10-vuotias.

Se oli paha päivä eikä loppunut koskaan. Kun ei ole lopullista loppua, ei ole uutta alkuakaan. Vanha kiertää päässä ja hankaa mieltä. Isän lähtö oli surua, ja ihmiset ympäriltä yrittivät muuttaa sen häpeäksi.

Äiti myrkytti meitä toistelemalla tosiasioita, niin kuin hän sanoi. Että yhteenkään mieheen ei voi luottaa. Että miehet ovat surkimuksia jotka juoksevat karkuun heti, kun elämä ensimmäisen kerran kolauttaa. Koskaan hän ei sanonut, eikä meistä kukaan ole kysynyt, mikä silloin oli niin iso tai viimeinen asia joka tuli ja kolautti.

Äidin on täytynyt olla hirvittävän vahva, hän oli vahva ja joskus hirvittävä. Onneksi hän ei opettanut meidän koulussamme, siitä ei olisi tullut mitään. Gitta liikkui sen verran muissa piireissä että kuuli äidin maineesta Skyllana. Hän olisi mielellään jättänyt luokalle vaikka puolet.

Kotona hän olisi voinut työroolinsa unohtaa. Kun perheessä joutuu kilpailemaan, asiat eivät ole kunnossa. En millään voinut pärjätä Gitalle yhtälönratkaisuissa tai myöhemmin derivoinnissa, koska hän oli sentään kaksi luokkaa edellä.

Ehkä äiti ei sitä edes tarkoittanut kuin leikiksi, mutta minä otin kaikki leikit tosissani niin kuin tosikko yhtälötkin ottaa.

Järjettömin kisa oli korkokengillä juokseminen. Äiti oli sitä mieltä, että naisen on käytettävä korkokenkiä eikä kouluun saa

mennä haisaappaissa vaikka sataisi räntää. Korkokenkien käyttämisen raja oli rippikoulu. Sinä kesänä minun piti opetella kävelemään niillä rappusissa ja juosta Gitan kanssa kilpaa asvaltilla, vaikka Gitalla oli siinäkin lajissa kahden vuoden etumatka.

Ensimmäiset omat korkokenkäni olivat puuterinväriset. Kun menin loman jälkeen kouluun, olin täysin oppinut vaikka olin hävinnyt säännöllisesti. Nilkat ja pohkeet olivat tottuneet eikä niissä ollut enää jännitystä ja särkyä. Vaikka kaikki muutkin olivat kasvaneeet kesän aikana, minä olin kasvanut enemmän.

Kilpailusuhde sisaruudessa on raskas jokapäiväinen taakka. Sen jälkiä olen etsinyt itsestäni ja tulen varmaan etsimään lopuelämäni.

Kun luonnostelin tätä ennakkotehtävää, työnimenä oli ”Äiti ja sisarsuhteista avioeroperheessä”. Nyt kirjoitettuani pian jo enimmäispituuden verran minusta tuntuu, että olen vasta aivan alussa. Langanpätkiä irtoaa joka suuntaan, eikä niiden punominen yhteen kauniiksi kudokseksi onnistu millään.

Ehkä tärkein, minkä tunnistan kirjoituksestani, onkin se, että huomaan olevani innostunut tutkimaan ihmisten välistä suhdverkostoa ja reagointia eri tilanteissa. Tunnen olevani omalla, jos en vielä alallani, niin alueella tai alueen reunalla.

Yhteenvetona totean, että pyrin lukemaan psykologiaa paitisi oman henkilöhistoriani vuoksi myös siksi, että olen paljon tällaisia asioita miettinyt. Olen erittäin kiinnostunut ihmisten sisäisestä samanlaisuudesta ja/tai erilaisuudesta. Psykologia oppiaineena antaisi minulle teoreettiset perusvalmiudet myös praktiseen työhön. Uskon vahvasti, että minusta olisi näihin opintoihin.”

8.5.73 (ark. 11.10.73 /
kansio: Eskelin Eia / kuori A731011)

Olin muuttanut asuntolaan lukuvuoden alussa. Se oli uusi ja korkea rakennus jonka oli tarkoitus toimia kesät hotellina ja siksi jokainen huone oli täsmälleen samanlainen ja omansa piti muistaa numerosta pitkiltä käytäviltä. Joka ainoassa huoneessa oli samanlainen sänky ja samanlaiset verhot ja kaikki samaa, sama puhelinnumerokin, 50000, ja alakerrassa istui keskus yhdistämässä huoneitten alanumeroihin.

En osannut siellä vielä viihtyä vaikka olin tyytyväinen että olin valinnassa asuntolapaikan saanut. Edellisen vuoden olin asunut kolkossa kerrostalossa suon ja ojan takana. Olin joutunut jakamaan huoneen toisen opiskelijan kanssa, eikä se ollut edes huone vaan tummanpunaisella paljeovella isäntäperheen olohuoneesta erotettu syvennys, johon ei mahtunut kuin parisänky, kaksi pinnatuolia ja niin pieni kirjoituspöytä että jos luimme tentteihin yhtä aikaa piti toisen istua kulmittain jotta molempien kirja mahtui pöydälle.

Vaikeinta oli tottua nukkumaan samassa sängyssä vieraan kanssa mutta muuta ei voinut. Mistä tahansa asunnosta oli kova kilpailu, jostakin jokaisen piti majapaikkansa löytää.

En ole nopea nukahtamaan. Ensimmäiset kuukaudet valvoin joka ilta niin kauan kunnes isäntäväki sulki television paljeoven takana. Ovi ei ollut kuin muovista kangasta ja sen päältä ja alta paistoi television harmaa välkkyvä valo. Kaikki äänet kuuluivat, opin loppuiltojen järjestyksen ulkoa yhdeksän uutisten jälkeen. Maanantaina tuli ykköseltä elokuva enkä voinut kuin valvoa

koska paljeoven takana pidettiin televisio aina auki ohjelmien loppumiseen asti. Tiistai- ja torstai-ilta olivat lyhyimmät koska dokumentti ja Kvällsnytt loppuivat jo puoli yhdentoista jälkeen, ja keskiviikkoisin kuuntelin melkein mielelläni Peyton Placen, sitä olin kotona seurannut ja osasin näyttelijöitten äänistä tietää kuka oli kuka. Vaikka pidin silmät kiinni ja yritin turhaan nukahtaa, näin Allisonin ja Rodney'n kasvat kun he puhuivat viressä ovikankaan takana.

Vieruskaverini nukahti viidessä minuutissa ja puhalteli suunsa kautta puhahduksia ja ininää. Omat peitot ja tyynt meillä sentään oli ja minulla peiton päällyksenä kotoa tuotu kukallinen pussilakana jonka vaaleankeltaisia kuvia ja kiehkuroita olin pari-sängyn puolikasta pedatessani yrittänyt peitellä.

Ei se ollut sellaista omaa elämää johon olin luullut pääseväni kun muutin kotoa. Alussa lähdin viikonlopuiksi pois heti perjantain luentojen jälkeen. Junat olivat niin täysiä etten koskaan mahtunut istumaan kuin välikön lattialle. Kotona luin seuraavaa viikkoa varten mutta televisiota en enää tahtonut siellä katsella.

Siksi Domukselle pääseminen tuntui voitolta vaikka ensimmäisinä viikkoina mielessä kiersi että en ikinä opi olemaan missään oikein. Vilkuilin syksyn pimeässä sälekaihtimen säleitten välistä alas asvaltoitua etupihaa ja tyhjiä lipputankoja ja puitten latvoja, jotka korkealta kuudennesta kerroksesta näyttivät värjättyiltä mättäiltä ja lehtien lähdettyä tyhjiksi rangoiksi kuivuneelta mustalta sammaleelta.

Vain viikko epäonnistuneen pankkiseminaarini jälkeen tuli postin mukana ilmoituskortti paketista. Kun kävin sen hakemassa, se oli raskas A3:a suurempi kuori, joka oli sidottu sinivalkoisella paperinarulla. Sisällä oli pinkka papereita ja kaavakkeita, osa

ihmisten itsensä täyttämiä ja osa muitten, korvaushakemuksia, terveystietoja, elämäntarinoitakin. Kaikki olivat xerox-kopioina ja epäselviä ja läikittäin mustuneita. Pienempiin kirjekuoriin oli niputettu koulutodistuksia ja valokuvia. Yhden kuoren päälle oli liimaantunut rypistynyt irtolappu jossa luki:

”Tarkkaile onko katse valpas vai välttelevä. Vaatetus. Hiukset. Elämäntapa. Kokonaisarvio. Vertaa kohteita keskenään. Tarkkuusluokka-asema ja tiedostaminen, käytä henk.koht. aineistoa ja taustaa. Merk esim vahvuusluvulla ks asteikko. Omat merkinnät tarkasti ja objektiivisesti. Vaiheistus. Arviokoosteet. Raportit.”

Lappu oli ehkä tarttunut jostain muualta kuoreen kiinni. Kääntöpuolella luki toisella epäselvemmällä käsialalla, kuin kirjoittaja olisi vain piirrellyt huvikseen sanoja:

”Ihminen on harmaata muovailuvahaa
Ihminen on möykky
Ruusu on ruusu on kukka
on kasvi on hengittävää yhteyttävää elämää
on atomeita on osasia onko ihminen kuitenkin”

Valokuvien seasta löysin oman luokkakuvani keskikoulun viidenneltä. Itse seisoin toisessa rivissä laidassa suu vähän auki. En muistanut kuvan ottamisesta mitään, joka vuosi niitä otettiin ja ainakin yksi oli ostettava.

Kuvan taakse oli tekstattu viisi nimeä. Jokaisen heistä kyllä muistin mutta ei yksikään kouluaikana ollut minulle kuin puolittu.

Esa Juhani Perkko
Anne Katriina Kuismanen
Eia Berit Eleonoora Eskelin
Jussi-Pekka Kaarlo Kevätsaari
Mauri Ilmari Saarinen

Merkityt oli ehkä valittu niin että jokaisesta kolmesta seisomarivistä oli otettu yksi ja etummaisesta istumarivistä kaksi. Mitään muuta yhdistävää asiaa kuin samalla luokalla olemisen en heistä keksinyt.

En muistanut mihin aikaan vuodesta luokkakuvia otettiin, mutta suurimman osan täytyi olla 15- tai 16-vuotiaita, kerran tuplanneet ehkä 17-vuotiaita ja vanhin pari kertaa luokalle jäänyt oli täyttänyt jo 18. Hänen ikänsä muistin hyvin koska hän oli tullut kouluun autolla ja ottanut aina ruokatunneilla kyytiin kaupungille neljä tuttuansa. Vaikka auto oli pelkkä Mosse, sen kaartaminen pyörätelineitten viereen tuntui rajalta, kuin olisi itsekin jo siirtynyt vähän aikuisten maailmaan.

Luokanvalvoja oli vaihtunut viidenteen luokkaan mennessä kolme kertaa. Osa opettajista ei koulussa kauaa viihtynyt vaan haki koko ajan parempia tai helpompia paikkoja. Kahta opettajaa oli lyötykin, tai toista vain huitaistu kun hän oli yrittänyt työntää huutavaa oppilasta käytävään, mutta miesopettajaa oli lyöty pahasti nyrkillä poskeen ja silmäkulmaan. Seuraavana aamuna ei lyöjää enää koulussa näkynyt, ei enää koskaan, ja opettajalla oli mustat lasit vaikka oli pimeä syyspäivä ja jokaisen uuden biologian tunnin alussa hän sanoi että ei sanaakaan tästä, niin tiukasti että kaikki istuivat hiljaa ja keskittyivät pistokokeiden valintakysymyksiin eikä kukaan uskaltanut lunata eikä edes vilkuilla edessä istuvan olan yli.

Lukioon oli päässyt tai tahtonut viidestä merkitystä kolme, Eia ja Anne ja JP Kevätsaari. Esa Perkko oli mennyt myöhemmin Teknilliseen ja valmistunut rakennusmestariksi. Saarinen oli joutunut alaikäisenä naimisiin ja keskeyttänyt viidennen luokan huhtikuussa, niin vähän ennen päästötodistusta että kaikki olivat ihmetelleet, koska siihen asti hän oli pärjännyt hyvin vuosi ja luokka -tahtia ja varmaan olisi vielä viidenneltäkin selvinnyt.

Heistä en enempää tietänyt ja vähän muistin edes itsestäni sieltä asti. Niin kuin vain muutamat vuodet, lukion kolme ja opiskelujen ensimmäinen, olisivat pyyhkieneet ison osan aikaisemmasta pois. Näitten vieraitten elämää minun piti jotenkin seurata vaikka en tietänyt miksi ja miten he olivat edes minulle valikoituneet.

Assistentti oli selittänyt kohorttitutkimuksen periaatteet. Sen asetelma oli lainattu lääketieteen puolelta niin että lähtökohtana on suuri joukko, esimerkiksi kaikki yhtenä vuonna syntyneet, ja sitten heistä valitaan osa ja niin edelleen, kunnes ikäluokasta on päästy osajoukkoihin ja yksilöihin. Hän oli kertonut Britanniasa jo vuonna 58 aloitetusta tutkimuksesta jossa 18 000:aa lasta seurattiin säännöllisesti. Se jatkui yhä ja tulisi jatkumaan vielä kun he olisivat aikuisia koska näistä 18 000:sta haluttiin tietää kaikki ja koko heidän elämänsä.

Minulle maksettiin viidestä vaikka assistentti oli sanonut että jokaista tutkimusapulaista kohti olisi noin kymmenen kohdehenkilöä. Yritin löytää papereitten joukosta muita nimiä mutta ei niitä ollut. Vain Perkon, Kuismasen, Eskelinin, Kevätsaaren ja Saarisen todistuksia, pojista kutsunnoissa täytetyt lomakkeet, osalla työhakemuksia ja kaikilta terveystiedot ja monenlaista muuta mitä ihmisestä yhdenkin vuoden aikana kertyy, ja näistä viidestä oli tietoja kerätty monen vuoden ajalta.

Assistentti oli sanonut että niin oli minustakin. Sen täytyi tarkoittaa että kaikista on kaikki tiedot jossain ja yhdisteltävissä jos sellaiseen tarvetta on. Ei minusta mitenkään erityisesti, mutta silti kun yritin muistaa tarkasti assistentin sanat ja miten hän oli sanoessaan katsonut, alkoi tuntua että kaikki ei ollut kohdallaan.

En ajatellut muita vaan itseäni, että en haluaisi jonkun tutkivan tai edes selaavan läpi kaikkea virallista ja puolivirallista mitä

elämästäni oli tähän asti dokumenteiksi jäänyt. Omista seurattavistani en ajatellut näin. Pitkään he olivat vain tapauksia jotka olivat osuneet sattumalta otoksesta poimittuina minun kiintiöni. Luin ja selasin heidän papereitaan eikä tuntunut millään lailla väärältä. Minä tein vain työtäni, ajattelin, työ on työtä ja siitä minulle maksetaan.

Kun tutkimus eteni syvemmälle ja aloin olla siinä enemmän mukana, välillä he eivät olleet melkein kuin ihmisiä ollenkaan, koska parempi on ajatella niin, ei ihminen vaan tapaus ja kohde. Niin opin alussa, silloin ei turhaan mieti miksi ja yhtä ihmistä vaan kaikkia kerralla. Ei lääkärikään mieti tautien oikeudenmukaisuutta vaan yrittää tutkia mikä vaivaa ja sitten vertaa oireita ja laboratoriotuloksia kirjatietoihin ja kokemukseensa ja valitsee parannuskeinot. Ihminen on kohorttinsa edustaja ja sen sisällä tietyllä todennäköisyydellä saa keuhkokuumeen tai rintasyövän ja kuolee tai tervehtyy.

Kuitenkin kun projektissa raportointiaikaa kertyi ja omia merkintöjäni alkoi olla enemmän kuin virallisia papereita, heistä oli tullut jo hyviä tuttuja ja melkein ystäviä. Ei sellaiselle mitään voi, luki ohjeissa mitä tahansa ja vaikka miten kehoitettiin pitämään seurantakohteisiin etäisyys.

Terveystiedot ja viranomaismerkinnät oli kirjattu niin ammattitermeillä ja lyhenteillä että en jaksanut ottaa niistä selvää. Koulutodistukset katsoin tarkemmin koska juuri samanlaiset vain eri numeroin olin itsekin saanut.

Kahdelta heistä oli papereissa mukana ruudutettuihin konseptiarkkeihin kirjoitetut kertomukset elämästä. En muistanut ainekirjoitustunneilta sellaisia tehtäviä, ja päiväysten mukaan ne olikin kirjoitettu myöhemmin ja molemmat kuulakärkikynällä eikä kouluaineita saanut kirjoittaa kuin lyijykynällä sen vuoksi että niitä pystyi korjaamaan ja pyyhkimään kirjoitusvirheitä ja ajatusvirheitä kumilla pois.

Eskelinin Eian todistuksissa oli kahdeksikko huonoin numero mistään aineesta, mutta silti poissaolotunteja oli valtavasti. En muistanut ollenkaan että hän olisi ollut paljon poissa, ei sellaiseen kiinnitä huomiota eikä se jää mieleen kun luokassa on neljäkymmentä muuta ja jokainen on eniten kiinni vain itsessään.

Hänen lisänimensä muistin kyllä. Häntä sanottiin takanapäin Iso E:ksi eikä hän pitänyt siitä vaan suuttui jos kuuli. Nimi oli jäänyt alaluokilta kun opettaja oli kysynyt luokassa kenellä meistä on nimessä vain pelkkiä vokaaleja, ja kun kukaan ei ollut vastannut, opettaja oli alkanut luetella iso e pieni i pieni a.

Silloin nimien vääntelyt eivät tuntuneet miltään koska niin vain oli, mutta nyt se kuulosti lapselliselta. Sillä lailla ihminen muuttuu kun siirtyy sijaltaan pois ja yhdestä joukosta toiseen. Kun ympärillä sama ei toistu, kuulee toisella tavalla eikä vain ole ja kulje turhana mukana. Silti kaikki seuraa ja itse on yhä mitä on joskus ollut, vaikka vähempänä koska muuta on enemmän, mutta silti on.

Jos ihminen itse sanoisi itseään Isoksi, se voisi olla hieno nimi. Mutta jos se on kiusan vuoksi käytetty ei se ole hyvältä tuntunut. Jos Katariinan lempinimi on Kati tai Jussi-Pekan JP, se ei ole mitään koska sitä ei ole nimittelyn vuoksi keksitty vaan se on tullut vain niin kuin sana paljosta käytöstä lyhenee, mutta kun Eiaa oli alettu kutsua takanapäin Iso E:ksi, siinä on ollut muuta ja väärää ja ilkeää.

Jäin katsomaan uudestaan luokkakuvaa eikä hän ollut yhtään muita isompi. Yritin muistaa minkä näköinen hän oli muulloin kuin kuvan eturivissä päällään tiukka poolopusero ja samettihousut. Hiukset oli kuvaa varten kammattu tarkasti ja otsatukka vedetty suoraan pitkin kulmakarvojen viivaa.

En muistanut että olisin itse käyttänyt sitä haukkumanimeä kertaakaan mutta varmasti olin tietänyt kenestä puhuttiin. Niin olin kuitenkin ollut samassa mukana. Nyt enää se ei tuntunut

pelkältä puheelta ja tavalliselta tyhjältä olemiselta vaan typerältä enkä olisi halunnut muistaa itseäni edes sen reunalla.

Seisoin toisessa rivissä hömelön näköisenä suu vähän raotuneena kuin olisin juuri jotakin puhunut ja alkanut sanoa uudesta sanasta alkua. Tukka oli korvan yli mutta ei roikkunut sillä lailla pitkänä kuin suurimmalla osalla roikkui. Pyörtyväisen kohdasta ohimon sivu oli sekaisin ja pystyssä kuin pöllön korva. En pitänyt omasta kuvastani yhtään.

Muut olivat voimakkaampia ja katsoivat suuremmin kohti kuvaajaa. Osalla oli silmissä tai olemisessa tahto. Loput seisovivat lypsyssä tai näyttivät poissaolevilta, niin kuin minä rivin reunassa en ollut siinä hetkessä läsnä ja mukana muitten joukossa.

Silti olin koulun läpi tullut. Samoin on täytynyt tuntua monesta, että vain ajelehtii kuukaudesta kuukauteen ja laskee päiviä lukuvuoden loppuun, ja sitten kuitenkin mikään ei ole loppunut eikä muuttunut vaan kesän jälkeen on sama alkanut taas, vain eri numerolla, eri luokalla ja toisessa luokahuoneessa, lopuksi uudella puolella lukiossa. Aina on takapulpetteihin tullut uusia jotka ovat jääneet suoraan luokalleen tai eivät ole selvinneet ehdoista. Samoin on omia luokkalaisia tippunut pois, niin kuin heitä ei olisi ollutkaan, heistä ei ole puhuttu enää.

En muistanut muistelematta edes kaikkien nimiä. Olin käynyt koulua ensin neljä ja sitten viisi ja vielä lukiossa kolme vuotta, kaksitoista. Sinä aikana olivat muut ympäriltä hitaasti vaihtuneet. Sitteen syksyllä 73 kun olin tullut Tampereelle olivat vaihtuneet kaikki.

Kun selasin papereita jotka kertoivat kuin vieraista ihmisistä jäin miettimään että siksikö minut oli otettu tutkimusapulaiseksi että olin jo niin etäällä heistä. Minut oli tarkoituksella valittu vaikka olin epäpätevä jotta ei ollut mitään valmista vaan kaikki oli opetettavissa alusta asti. Tämän verran osasin silloin työstäni ajatella, se ei paljon ollut.

En tietänyt mitä minun olisi pitänyt lähetetyillä papereilla tehdä. Tuntui oudolta saada rahaa tekemättömästä työstä ja vaikenemisesta. Olisin halunnut jo aloittaa jotakin tai edes järjestää paperit mutta mitään ohjeita ei ollut. Ainoa työhön liittyvä teksti mikä aineiston mukana tuli, oli koneella kirjoitettu arkki jossa kerrottiin kohortin koko ja muita faktoja mutta enemmän muistutettiin salassapidosta.

Jotta saavutamme mahdollisimman täydellisesti kriteeristön mukaiset tutkimukselliset tavoitteet, on syytä tähdentää tiedonkerääjien ja informanttien ehdotonta lojaalisuutta toimeksiantajalle.

Jotta kyseisen kaltaisessa pitkäkestoisessa tutkimuksessa luottamus ja anonymiteetti ei vaarannu missään vaiheessa, ei omasta mukana olemisestaan ko. projektissa, kohdehenkilöiden seurannasta ja tietojen keruusta saa edes mainita kenellekään.

Erityisesti on huomioitava aineiston salattu säilytys ja huolellisesti suunniteltu arkistointi lukitussa paikassa. Mitään dokumenttia ei saa jättää esille nähtäväksi, ei julkisesti eikä yksityisesti perhepiirissä. Lähetetyn aineiston dokumenteista ei saa tehdä kopioita millään menetelmällä eikä niistä myöskään ole syytä laatia omaan käyttöönnsä mitään jäljelle jääviä koostavia muistiinpanoja prosessin missään vaiheessa.

Tästä syystä myös tulevat kulukorvaukset ja työpalkkiot siirtyvät tammikuusta 1975 alkaen kokonaan käteisellä maksettaviksi. Niitä ei ole syytä eikä saa ilmoittaa verotuksessa eikä tallettaa huomattavina kertausummina pankkitilille.